

En vanlig Svensson

EMU2003: Moderaterna, euron och mitt kommunistiska fontänbad

Följande text är en essä från 2012 till **Franke, Ulrik** (red) *Perspektiv på politik*, Festskrift till Fria Moderata Studentförbundet 1942–2012. Den bygger på mina personliga minnen och upplevelser av hur det inom Moderaterna och Fria Moderata studentförbundet intrigerats och diskuterats kring EMU fram till och med kulmen i kampanjen mot EMU 2003. Jag publicerar den här därför här med anledning av att det är tio år sedan folkomröstningen. Texten nedan kan skilja sig något från den publicerade då den kan vara en tidigare version.

Kampanjaffisch från Medborgare mot EMU som användes vid universitetskampanjer.

Radikalismen som pose

Av Mattias Svensson

Satan vad arga folk blev. De värsta elakheterna har jag förträngt, de kom ändå bara på Studentförbundsplanket på Moderaternas bbs och teknikens utveckling har dragit en barmhärtighetens slöja över de elektroniska meningsutbytarna. Att ett fontänbad skulle göra att jag anklagades för kommunist sympatier var mest komiskt, men säger också det något om tonläget och den allt annat än klockrena analysen under eurovalrörelsen 2003. Jag ska återkomma till anledningen.

Euron var i vilket fall länge en infekterad fråga i Fria moderata studentförbundet, och detta på ett sätt som inte minst rör relationen det första ordet i FMSF har till det andra. Fram till dess att jag som redaktör för *Svensk linje* 2003 och anställd i den borgerliga nejkampanjen Medborgare mot EMU skulle hamna i händelsernas centrum med ett vad jag trodde okontroversiellt avslöjande, följde jag det hela på lagom avstånd. [\[1\]](#)

Ganska långt in på 1990-talet gick det bra att i studentförbundets livliga debatter tänka fria tankar och fundera högt över om det fanns någon nytta med en monetär union. Några studentförbundare var även med på ett hörn i Marknadsekonomiskt nej till EG, den enda borgerliga nej-organisationen utanför Centern i folkomröstningen om EG 1994. I praktiken bestod dock kampanjen av undertecknad som ordförande, samt Johan Norberg, Markus Johansson och faxen på Frihetsfrontens kontor, med stöd och uppmuntran från Sven Rydenfeldt nere i Lund. EG-kritiska studentförbundare var helst ”skeptiska”, men utan att ta tydlig ställning eller engagera sig i kampanjen.

Den attityden präglade även EMU-frågan vid den här tiden. Man skulle framför allt inte vara bestämt emot. Det var nämligen onödigt dogmatiskt eftersom alla förstod att det inte skulle bli någonting av EMU-projektet.

Historien förskräcker

Det är något de flesta kanske inte tänker på idag – även om jag brukade göra en pedagogisk poäng av det 2003 – men den monetära unionen har kraschat många gånger förut och aldrig tidigare så spektakulärt som vid 1990-talets början.

Den så kallade valutaormen bildades 1972 och låste tio europeiska länders växelkurser inom ett spann på +/-2.25 procent. Det höll i två år. Frankrike blev 1974 det femte landet efter Storbritannien, Irland, Danmark och Italien som lämnade växelkurssamarbetet och devalverade.

Sedan kom EMS, European monetary system (med ERM, Exchange rate mechanism) 1979. Trots att variation för upp till 6 procent för exempelvis Storbritannien hade de fastlåsta växelkurserna i ERM tio år senare redan justerats 11 gånger.

Det hindrade inte EG-politikerna från att 1991 i Maastricht fatta beslutet att bilda EMU, en ekonomisk och monetär union. Det skulle ske tidigast 1997 och senast 1999. EMU sprack dock redan hösten året därpå, då Italien, Spanien och Storbritannien övergav växelkursen. Liksom Sverige, som knutit valutan till den gemensamma valutakorgen euron och fåfängt försvarade den övervärderade kronan med räntor upp till 500 procent. Sverige fick – lyckligtvis – släppa taget och kunde istället gå vidare med en marknadsvärderad valuta och en tid därefter reformer som gav oss en självständig riksbank och varaktigt låg inflation. Andra skulle följa efter. Den 2 augusti 1993 medgavs den vida fluktuationen +/- 15 procent för att inte fler länder skulle lämna EMU. Bara den tyska d-marken och den holländska gulden fanns kvar i den ursprungliga fasta växelkursen +/- 2,25 procent.

Många trodde och hoppades de här åren att den gemensamma valutan med detta dramatiska haveri var död och begraven. Det var helt klart en öppen fråga eftersom bara politisk fåfänga hos Europas ledare talade för att euron skulle bli av. Alltså, hävdades det ofta i studentförbundsdiskussionerna, var det ingenting man skulle lägga tid på att kritisera alltför hårt. (Samma personer hävdade vid den här tiden att det var onödigt att kritisera EU:s jordbrukspolitik. Den skulle ändå avskaffas när öststaterna gick med och det skulle bli alldeles för dyrt att ha kvar så generösa bidragssystem.)

Dagisargument och konvergenskriterier

Valutaprojektet hade förvisso sina entusiaster. En av dem var Studentförbundsprofilen Anders Borg. Någon gång kring 1994-95 besökte han Frihetsfrontens tisdagspub för att förklara fördelarna med EMU. Det skulle lära folket ekonomisk disciplin, vilket de omöjligt skulle förstå värdet av annars. ”När en dagisfröken undrar varför ni vill skära ner offentliga utgifter kan ni ju inte komma och säga: ’Vi har ett ideologiskt projekt.’” hånade Borg den nyliberala publiken.

Det där var ett vanligt sätt att resonera inom Studentförbundet. Sverige sågs som hopplöst sossifierat. Folket skulle aldrig gå att bilda eller få med sig för frihetliga tankar. Därför ägnades åtskillig energi åt att diskutera konstitutionella ordningar som skulle få dem dit i alla fall. Så föddes tankar i en uppmärksam Svensk linje-artikel på 1990-talet om graderad rösträtt. Liksom entusiasmen för euron. I sak finns inget stöd för Borgs analys. Sverige liberaliserade sin ekonomi före och efter kronförsvaret, men inte tack vare eller under det. Krispaketet bestod av bluffbesparingar och skattehöjningar. Samtidigt rådde ett intolerant klimat mot ekonomisk debatt. De få som ifrågasatte kronförsvaret utmålades och behandlades som landsförrädare. När förtroendet för kronan något år senare åter var skakigt hotade finansminister Göran Persson från riksdagens talarstol med brännmärkning om någon talade illa om Sveriges ekonomi utomlands. Facit i valutakristider är alltså skattehöjningar och hot om politiskt åsiktsförtryck. Perssons budgetsanering, även den i allt väsentligt skattehöjningar, markerade snarare slutet för en liberal ekonomisk reformperiod som inleddes i relativt goda tider på 1980-talet. Tron på disciplinen under en ekonomisk kris som liberaliserande är en ingrodd föreställning. Som så ofta med den typen av ”hårdföra sanningar” är den i realiteten mest en pervers högerfantasi.

Redan på plats punkterades den retoriska sufflén när en frågeställare undrade om Anders Borg verkligen skulle ha större framgång när han motiverade nedskärningar för den där dagisfröken med: ”Vi har konvergenskrav.” Borgs enda svar var att få ett raseriutbrott mot den typen av ”slaskargument”.

Att tänka stort och att tänka fritt

Konvergenskriterierna, ja. Bland annat krav på budgetunderskott (max 3 procent av BNP) och statss-

kuld (max 60 procent av BNP). De var villkoren för att få ta det tredje och avgörande steget mot att införa en gemensam valuta, och behövdes förstås för att inte skötsamma länder skulle behöva ta ökade kostnader för länder med sämre koll på sin ekonomi. Jag vill minnas att en euroanhängare på den här tiden beskrev dem som ”ristade i sten”.

Så vad hände, skapade de budgetdisciplin i Europa? Knappast. De behövde bara uppfyllas för ett enda år, 1997, men bara tre länder – Frankrike, Finland och Luxemburg – uppfyllde konvergenskriterierna. Detta trots öppna otillåtna manipulationer. Italien införde en engångsskatt för att täcka över budgetunderskottet och Frankrike klarade kraven genom att mjölka de statsägda företagen på kapitaltillgångar. De som idag rasar över Greklands fusk med kriterierna är historielösa. Hela euron är byggd på öppet fusk med strikta utfästelser. Att den nu diskuterade stabilitetspaktens krav på budgetdisciplin skulle vara mer än ett skådespel för att lugna finansmarknaderna är osannolikt om man ser till eurons historia. Året därpå, 1998, blev nämligen det politiska beslutet att låta elva EU-länder, alla ansökande utom Grekland, gå vidare med valutaunionens tredje steg och fastlåsta växelkurser från den 1 januari 1999. Euron infördes som sedlar och mynt 2002, då hade även Greklands ekonomi godkänts. ”Politik är att vilja” hävdas det ibland. Euron är en av de mest renodlade produkterna av politisk vilja, även om tyska ledare förstås snarare motvilligt accepterade projektet i utbyte mot att Tyskland skulle få återförenas och befolkningarna sällan tillfrågats.

Någon gång kring 1997–1998, med indikationerna om att europrojektet faktiskt skulle bli av, tyckte också den moderata partiledningen att det fick vara slut med fritänkeriet i frågan. Fria moderata studentförbundet var vid denna tid den särklassigt viktigaste rekryteringsbasen för partiets tjänstemän och det passade sig inte riktigt att ha en massa EMU-kritiker i staben kring partiledningen. Alltså tog Moderaterna det udda greppet att ordna ett EMU-seminarium för sitt Studentförbund. Det skulle i efterhand omtalas som ”Inpiskningsseminariet”. Avsikten var ungefär densamma som när dåvarande partisekretären Gunnar Hökmark äntrade talarstolen på Moderaternas partistämman 1993 och förklarade att det var kränkande för de befriade folken i Baltikum att ifrågasätta värnplikten. Ingen köpte argumentet, men det skickade en tydlig signal från partiledningen om vad man borde tycka och vad man gjorde bäst i att åtminstone inte tycka högt för att ha en framtid i partiet. Vi kan väl säga att de här konvergenskriterierna efterlevdes bättre än de från Maastricht.

Men när det drog ihop sig till folkomröstning 2003 hade mycket hänt. Carl Bildt och hans bunkergång var borta. Moderaterna var efter ett svidande valnederlag i valet 2002 ett 15-procentsparti och gick in i eurovalrörelsen med en starkt kritiserad och avgående partiordförande. Få hade tid och ork att hålla koll på ungdoms- och studentförbund, där eurokritiken frodades hos en ny generation.

I studentförbundet fanns hastigt och lustigt vad som skulle visa sig vara en klar majoritet för ett nej. Det var anledningen till att jag senhösten 2002 skulle få en fråga jag inte hade väntat mig som fyllda 30, gift, med bostadsrätt och anställning på moderaternas partikansli: Ville jag bli redaktör för studentförbundets tidning Svensk linje? Det var alldeles för roligt för att tacka nej till. Jag blev både förvånad och glad av att höra att en av de saker som fått presidiet att fråga just mig var min position i eurofrågan.

Vad var då min position? Jag var uttalad EMU-motståndare och har en bakgrund som lika uttalad EU-kritiker. Faktum är dock att jag i början av 2000-talet försökt att vara positiv till euron. Allt annat lika är jag för en gemensam valuta över ett så stort område som möjligt. Även om effekterna överdrivits är det ingen som förnekar att det underlättar handel och prisjämförelser. Dessutom hade det varit roligt att vara för någonting som omväxling. Jag var som sagt på nej-sidan i EG-omröstningen 1994. Politiskt tycker jag fortfarande att skälen håller. Men jag hade underskattat medlemskapets effekter för att kulturellt och för enskilda medborgare öppna ett relativt inskränkt Sverige för nya impulser: möjligheten att studera, liberalare alkoholpolitik, den inre marknaden, nyfikenheten på hur andra länder löser problem. Mentalt blev Sverige friare av EU-medlemskapet.

Samtidigt. Det finns inga framgångsrika projekt i Bryssel, snarare en korrupt, planekonomisk och stundom rent totalitär administration av jordbruk, fiske, rymdprojekt, gränsövervakning med mera. Till det-

ta kan vi förstås efter ovanstående historik och senare års skeenden lägga den gemensamma valutan. Att därför ge mer makt och befogenheter till Bryssel som det idag fungerar är politiskt vanvett. Dessutom fungerade svensk penningpolitik bra med flytande krona och oberoende riksbank. Och gör det fortfarande, med låg inflation och en valuta som anpassar sig i svåra tider, vilket inte minst svensk exportindustri drog nytta av i finanskrisens inledningsskede.

Och så var det de trötta, korkade ja-argumenten. När Mats Johansson tog över Svenska Dagbladets ledarredaktion och ändrade tidningens kritiska linje var det stora argumentet att man skulle vara för euron eftersom kommunister och miljöpartister var emot. Ridå. Där och då kom alla argument jag försökt använda för att svälja euron upp igen. Fler skulle med tiden gå igenom samma process. Den floskulöst antiintellektuella och Jehovasvittnenpåstridiga ja-kampanjen för euron måste sett till kostnader, kommunikation och resultat vara en seriös kandidat till den mest misslyckade politiska kampanjen genom tiderna. Bananutdelning och strutsdräkt, någon?

Det blev alltså nej-sidan och ett jobb som pressansvarig på Medborgare mot EMU för min del. Och min ståndpunkt var alltså till min fördel när jag rekryterades till Svensk Linje.

Vikten av ett nej

Med ett sätt att se det kom Fria moderata studentförbundet att spela en betydelsefull roll för att Sverige 2003 röstade nej till att införa euron som valuta. Till Gimo i maj samma år fanns en presidemotion om ett nej till att införa euron som valuta. Som jag minns välartikulerad, balanserande fördelar och motargument. Det blev en lång debatt, mitt eget anförande tog runt 40 minuter och var ändå inte det allra längsta. Slutligen var det så dags för omröstning där en klar majoritet på 37 röster mot 12 biföll motionen.

Utanför Centern var FMSF den enda organisationen på den borgerliga kanten som tog ställning för ett nej. Att detta ställningstagande blev en nyhet under kampanjåret gjorde inte saken sämre. Det var betydelsefullt för folkomröstningen.

Den avgörande förändringen jämfört med omröstningen om EG-medlemskap 1994 var just den betydligt högre andelen borgerliga nej-röster. Hela 41 procent av de borgerliga väljarna röstade nej, trots att tre av fyra borgerliga partier och Svenskt näringsliv kampanjade aktivt för ett ja. Mycket av denna opinionsförskjutning skedde dessutom under själva kampanjen. I valu 2002 var det bara 14 procent av moderata väljare som var emot euron. Ett år senare, i själva omröstningen, hade den andelen i stort sett fördubblats till 27 procent. Självklart hade kännedomen om att det fanns moderater som var emot en roll i detta. Och utöver de äldre som Margit Gennser och Lars Wohlin, med karriären bakom sig, var det framför allt personer från MUF och FMSF som blev ansiktena utåt.

Meningen var förstås att FMSFs ställningstagande aldrig skulle komma ut. Minoriteten på ja-sidan hade förberett en liten kupp. Mot slutet av debatten om euromotionen yrkades på en tilläggs-att-sats om att valutor inte borde vara statliga utan privata. En kul och radikal twist helt i enlighet med exempelvis Friedrich Hayeks skissande på konkurrerande valutor eller andra österrikares plädering för guldmyntfot och avskaffande av centralbank.

Baktanken var dock att göra detta ställningstagande till huvudsak och därmed vips befinna sig på bekvämt avstånd från alternativen i höstens folkomröstning. Något sådant föresvävade aldrig Hayek, som tvärtom, bland annat i en intervju i Svensk linje, redogjorde för sin kritik mot EMU-projektet och den ekonomisk-politiska samordning som skulle bli resultatet.

Så blev det inte eftersom jag via kolleger på Medborgare mot EMUs kansli sett till att tipsa medierna om ställningstagandet i eurofrågan, vilket medierna förstås fann intressantare.

Själv befann jag mig plötsligt i en veritabel skitstorm på studentförbundets plank, där ett antal personer var vansinniga. Visst gjordes misstag i formen då resultatet kommunicerades genom ett pressmeddelande med oklar avsändare. Men ilskan gällde i mångt och mycket att ställningstagandet alls kommit ut. Här invänder säkert vän av ordning att Studentförbundet stoltserar med devisen: ”Där diskussionen är viktigare än besluten.” Javisst. Hela diskussionen på Gimo rörde ett ja eller nej till euron. Motionen som diskussionen utgick ifrån argumenterade förtjänstfullt varför fördelarna med ett nej övervägde

nackdelarna. Och som siffrorna ändå indikerar var det en överlägsen seger för nej-sidan. Det var privata valutor som beslutades i en tillagd att-sats. Utan debatt. Och det var förstås enbart charader att låtsas något annat. Charader som dock spelades upp i offentligheten under resten av kampanjen. Studentförbundet skulle bara vara för privata valutor.

I enskildhet fick jag beröm av en presidial för att ha läckt det verkliga ställningstagandet och sett till att förbundet fick tv-soffor och medialt genomslag. Det var aldrig något förtroendeproblem för mig som redaktör, jag och dåvarande ordföranden Peter O Sellgren var ense om de misstag som begåtts och klarade snabbt ut detta. De arga tillhörde tidigare, inpiskade, generationer. Men inför deras elektroniska raseri stod jag relativt ensam. Jag förstod först i efterhand att jag rekryterats till Svensk Linje inte för att min uppfattning om EMU låg i linje med vad förbundet ville driva, utan för att stå upp för vad de egentligen tyckte men drog sig för att kommunicera. Det var förvisso inget unikt för studentförbundet. Jag mötte många av borgerlighetens profilerade namn som privat hyllade mitt och andras arbete för ett nej, men som själva inte tog ställning offentligt.

Att tala och att tiga

Attityden och förfaringssättet är dock något jag ofta mött i just studentförbundet och därför kommit att förknippa med det. Vi kan kalla det radikalismen som pose. Att vara ideologiskt stringent och utrerad när man skrävlar i baren, men slaviskt försvara partilinjen nio till fem. När jag i riksdagskansliet emellanåt tog mig för att kritisera antiliberala avsteg var det påfallande ofta gamla studentförbundare som kom med det etatistiska försvaret. Det är rätt typiskt att de två tjänstemän som försvarade flygbolagssubventioner som en rimlig, ja den fullkomligt nödvändiga, responsen på 9/11-attacken och menade att inte ett enda av världens flygplan skulle lyfta utan staten som garant för deras ekonomi, hade sin bakgrund som profilerade marknadsliberaler i studentförbundet.

Det här tangerar men ska inte förväxlas med ett av politikens ständiga dilemman, konflikten mellan vision och verklighet, mellan mål på kort och lång sikt. Ska man teoretisera om nattvaktarstaten eller försöka sänka kommunalskatten med 25 öre? Det behöver inte vara en motsättning. Den som finner nattvaktarstaten sympatisk borde värdesätta varje steg på vägen dit. Kan man dessutom något om politikens villkor borde uppskattningen vara än större. Men alla strider engagerar inte alla, och man bör låta folk engagera sig för det de tycker är roligast, vare sig det är den politiska hetluften, de svala teorierna eller en dynamisk mix. Radikalismen som pose vore snarare att inte ta strid för en utebliven skattesänkning eller acceptera en skattehöjning eftersom att det inte spelar någon roll då all skatt är stöld. Det är först då man gör sina idéer en otjänst och sig själv irrelevant.

Vad passade en sådan attityd bättre än en ideologiskt radikal men i sakfrågan harmlös hållning när vi skulle rösta om euron? Många var förstås ärligt övertygade om att euron var bra och argumenterade väl för detta. Frågan var ingen ideologisk vattendelare. Allt annat lika är jag som sagt också för en gemensam valuta och jag kan förstå den som gör en annan avvägning och agerar efter den. Men att posera med en irrelevant radikalism, är det egentligen modigt eller är det... följsamt? En ledtråd kan vara att ställningstagandet för privata valutor vad jag vet inte varit lika aktuellt när väl folkomröstningen var över.

Nu blev förvisso studentförbundet relevant. Inte bara genom ett ställningstagande som blev medialt uppmärksammat. Diskussionen var förstås i slutänden viktigare. Hur många av dem som förtjänstfullt genom åren fram till omröstningen kunde diskutera optimala valutaområden, konvergenskriterier och liberaliseringsstrategier var inte skolade i studentförbundet. I diskussioner med sådana likasinnade meningsmotståndare på ja-sidan gjordes liberala ståndpunkter till gemensamma utgångspunkter. Så förskjuts agendan inte bara i eurofrågan.

Det skadar inte heller att ha lekt med abstrakta resonemang och absurda scenarier när man står inför dagens ekonomiska situation i euroområdet. Fast inte ens på Gimo 2003 diskuterade vi att EU vid en kris för ett euroland (inte sällan skapad eller förvärrad av systemets konstruktion som överhettningen på Irland för att de inte kunde höja räntan, eller förvisso det ständiga fuskandet med budgetdisciplin) kommer att vara berett att med skattemedel som insats stötta inte bara banker, utan finansiella sektorer och

inte bara sektorer utan hela stater. Och att detta kommer att ske genom att man åsidosätter demokratin och sätter hela länder under ekonomiskt förmyndarskap. Den som gjort det hade nog även i ett sådant sammanhang betraktats som för extrem och smått galen. Visst är det att föredra att följa sådana skeenden från läktaren.

Mitt kommunistiska fontänbad

Låt mig apropå galenskaper återvända till mitt förmodat kommunistiska fontänbad. Hur var det egentligen? Eftersom nejsegern i folkomröstningen 2003 var min första politiska seger sedan valnatten 1991 ville jag förstås fira den ordentligt. Efter tre valvaker, en båt och en bar var det så dags för att avrunda kvällen i Sergelfontänen, vilket jag också skrev om dagen efter på planket.

Det skulle jag inte ha gjort! Strax rasade en förbittrad tjänsteman som efter att ha utformat moderaternas ”Rösta på din frisör”-kampanj 2002 året därpå satts på omvärldsbevakning av kanske inte högsta dignitet i ja-kampanjen och således läst Ung vänsters tidning Röd press från pärm till pärm. I denna tidning hade dåvarande ordföranden Ali Esbati skrivit om att vänstern skulle ha anledning att bada i fontänerna ibland annat Stockholm efter folkomröstningen. Saken var klar. Jag hade antingen brustit i omdöme som i detta avseende agerade som en kommunist, eller i omvärldsbevakning genom att händelsevis ha förbigått denna artikel. Det sistnämnda kunde jag med glatt humör tillstå.

Över huvud taget var det många lustiga argument i omlopp under folkomröstningen. Ett vanligt och ofta aggressivt framfört argument var: ”Vem vill du ska sitta i tv-soffan morgonen därpå?” Tanken var att eftersom det var fler till vänster som röstade nej, och de partier och organisationer som var för ett nej också var på den kanten, så skulle morgonsoffan domineras av vänsterprofiler och de skulle få en skjuts i opinionen. Vi kan lugnt konstatera att vänsterns valframgångar uteblivit. Är det någon som ens minns vem som satt i tv-soffan?

[1] När jag under min studietid ville engagera mig i FMSF föll det sig inte bättre än att studentföreningen Ateneum i Lund där jag inledde mina studier 1992 precis hade lämnat FMSF. Föreningen var konservativ och kunde inte fördras med ”kanyliberalerna” i Stockholm. Jag hade för min del svårt att fördras med konservatismen. (Bakgrunden till [det nyliberala 90-talet](#) i en lång text här)